

Министерство образования и науки Республики Марий Эл
Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Староторъяльская средняя общеобразовательная школа»

«Марий калыкын эргыже-влак сар корнышто»
(Тунемме занятий)

Автор:
Соколова Снежана Геннадьевна,
учитель родного языка и литературы

Старый Торъял, 2023

Аннотаций

Методический разработкын тыгай темыже: «Марий калыкын эргыже-влак сар корнышто». Критический мышленийым (шонымашым) шуарыме технологийым лудмаш, возымаш гоч ончыктымо. Цельже: марий литератур урокышто критический мышленийым (шонымашым) шуарыме технологий йон-влакым кучылтмаш. Тендалан марий литературы тиде технологий почеш ыштыме ик урокым темлем. Урокын конспектше технологический карте семын пуымо. Тыгай карте занятийым эртарыме годым пеш йӧнан.

Урокын разработкыжо марий литератур туныктышо-влаклан кӱлешан лиеш, польшым пуэн кертеш. Тыште нуно критический мышленийым (шонымашым) шуарыме технологий йон-влакын кӱлешлыкшым, тунемше-влакын шке шонымашыштым почын пуымым, пашаштлан акым пуэн моштымаштым, пален налме информацийым весылан умылтарен каласымыштым ужыт.

Урокын темыжын методический обоснованийже

«Марий калыкын эргыже-влак сар корнышто» Дмитрий Орайын «Чолга шудыр» повестьше почеш чоналтын. Урок «Кон элже верч шумжо йула - тудо патыр» блокыш пура. Тиде теме шочмэлым йөраташ, аралаш, марий калык гыч лекше герой-влакым палаш да шарнаш туныкта. Урокышто шочмэл, Совет Ушем Герой-влак деке пагалымаш, кугешнымаш пенгыдемеш. Кугу значенийым Кугу Ачамланде сарыште лийше герой-влаклан пуалтеш.

«Кон элже верч шумжо йула - тудо патыр» блокышто тиде 5 урок. Урокын типше – иктешлымаш урок, кушто тунемше иктешлен, кышкарлен каласен кода, шымлымаш пашаж дене палымым ышта.

Урокышто тыгай метод-влакым кучылтмо: исследовательский (шкегыч кычалмаш), эвристический (йодыш почеш мутланымаш), проблемный (темьм, цельым, задачым шындымаш).

Тунеммын принцип-влакше:

1. принцип деятельности
2. принцип психологической комфортности
3. принцип сотрудничества

Урокым эртарыме формо-влак: фронтальный, групповой, индивидуальный, парный .

Тунемшын виды деятельности: йодышлан вашмут, вес тунемшым колыштмаш да йодышым пуымаш, презентацийым ончыктымаш, каласкален, умылтарен моштымаш.

Критический мышленийым шуарыме технологийын йонжо-влакым урокышто турло стадийлаште кучылтмо:

1. Стадия вызова – мозговой штурм
2. Стадия осмысления – бортовой журнал, кластер йон
3. Рефлексий - синквейн

Содержаний

1. Ончылмут.....	5
2. Тўн ужаш.....	6
2.1. Урокын план-конспектше.....	6
2.2. Технологический карте.....	11
3. Заключений.....	16
4. Литератур.....	17
5. Приложений.....	18

Ончылмут

Тачысе саманыште кугу вниманий икжапысе (современный) тунемме технологийлан ойыралтеш. Урокын темыже тыге йонга: «Марий калыкын эргыже-влак сар корнышто». Тиде теме кызыт чот актуальный, чот күлешан, молан манаш гын, тенийсе ий Шарнымаш да чап ийготлан пӧлеклалтын. Шке калыкым да Шочмэлым йӧраташ, поро айдеме лияш, ойлымо шомакшылан вуйын шогаш туныкташ критический мышленийым (шонымашым) шуарыме технологий йӧн-влак урокышто полшат. Кызытсе тунемше тӱням вес семын ужеш. Урокын традиционный формыжо тудлан онай огыл, садланак школ тыгай шонымаш-влакым шуктышаш:

- чоншижмашыж дене виян,поян, элнам йӧратыше, пагалыше да жаплыше айдемым кушташ;
- яндар чонан, поро айдеме лийшаш, шке ыштыме пашажлан вуйын шогышаш, ойлымо шомакшылан мутым кучышаш;
- уш-акыл дене виянше, ум кычалше, у кӱкшытыш шуаш, эре ончыко каяш тыршыше самырык тукымым ямдылаш;
- сылнымут литератур текстым лончылаш, герой-влакын койыш-шоктышыштлан шке оценкым пуаш туныкташ;
- чыла могырымат шуаралтше, тунемше да ылышыште шкенжын вержым муын моштышо личностьым воспитатлаш.

Критический мышленийым шуарымаш пеш виян ончыко кайыше ылышыште ойыртегалтше тӱсым налеш. Критический мышленийым (шонымашым) шуарыме технологийын цельже: тунемше-влакым текстым лудмо годым информацийым умылен шукташ туныкташ, шонкалаш да шке шонымашым каласен мошташ, ылыш дене кылдаш.

Критический мышленийым (шонымашым) шуарыме технологийын йӧнжӧ-влак, мутлан, «Мозговой штурм», «Бортовой журнал», «Кластер», «ЗУХ», «Синквейн» урокым онайым, творческий шӱлышаным ышта.

Тўн ужаш

2.1. Урокын план-конспектше

Класс: 8

Урокын темыже: «Марий калыкын эргыже-влак сар корнышто» (Дмитрий Орайын «Чолга шўдыр» повестьше почеш)

Урокын типше: иктешлымаш урок

Технологий: исследовательский паша, критический мышленийым (шонымашым) шуарыме технологий (технология развития критического мышления)

Урокын цельже:

Предметный:

1. «Чолга шўдыр» повестьште нўлталме тўн проблеме-влакым ужын да аклен моштымаш;
2. Д. Орайын повестьшым лончылен моштымаш: темым, тўн шонымашым, герой-влакын койыш-шоктышыштым рашемдымаш;

Метапредметный:

1. Проблемым умылен, материалым кышкарлен (структуризоватлен), шке шонымашым да позицийым негызлен, кутырымо да возымо ойышто причинно-следственный кылым ончыктен, иктешлымашым ыштен кертмаш;
2. Шкевуя пашам шуктен да шинчымашым поген, тудым аклен моштымаш;
3. Тўрлў информаций источник дене пайдаланен, тудым лончылен да пашаште шкевуя кучылтын моштымаш.

Личностный:

1. Шке калыкым да Шочмэлым йўратышаш, патырлык нерген умылымаш;
2. Яндар чонан, поро айдеме лийшаш, шке ыштыме пашажлан вуйын шогышаш, ойлымо шомакшылан мутым кучымаш.

Урокын задаче - влакше:

1. Туныктым: тунемше-влакым марий калыкын эргыже ден ўдыржў-влакын сар корнысо да тылысе геройлыкышт дене палдараш;

2. Моштымаш: йоча-влакын шке гыч паша ыштыме да кычалме навыкыштым вяндаш;

3. Воспитательный: шочмэлым йўраташ, аралаш, марий калык гыч лекше герой-влакым палаш да нигунам мондаш огыл.

Урокым эртарыме формо-влак: фронтальный, групповой, индивидуальный, парный.

Кучылтшаш материал: Д. Орайын портретше да «Чолга шӱдыр» повестьше, Сергей Суворовын портретше, мемнан кундеммысе Совет Ушем Герой-влакын портретышт, презентаций.

Оборудований: ноутбук, проектор.

1.Оргмомент.

- поро кече, йоча-влак! Айста ваш ончалына, шыргыжалына да урокнам тӱналына веле. Эн ондак колыштына Миклай Казаковын возымо почеламутшым. **Н. Кристина сем почеш лудеш**

«Сар тӱналын...» тиде кок шомак
Керылте шӱм-кылыш умдо семын.
Тыманмеш вашталте шонымат,
Тыманмешке чурият весеме.
Тиде неле шучко шем увер
Тыныс кечым петырен каваште;
Пуйто шурнывече да садер
Лывыжген шогальыч иканаште.
Бомбыла пудештын тиде ой.
Калык шыде нӱлтын чыла вечын.
Тиде кечын лач тӱналынбой
Тӱнямбалсе тыныс илыш верчын.

1941 ий 22 июнь

- Йоча-влак, тиде корнылам колыштмеке, могай шонымаш тендам авалтыш?
Мо нерген тиде почеламут? (слайд)

- Чын, тиде почеламут сар темым почын пуа. А мо тугай сар?

Мозговой штурм

- Тугеже таче ме мо нерген ойлаш тӱналына?

- Кугу Ачамланде сар нерген. Ме палена: тений сар пытымылан 75 ий темеш.
Мыняр марий калык кокла гыч салтак-влак тиде шучко сар корным тошкеныт. Мыняр салтак шке илышыжым пытарен. Мыняр шуко орлыкым тылыште улшо ӱдырамаш, йоча, шонгыен-влак чытеныт.

Урокнан темыже: «Марий калыкын эргыже-влак сар корнышто»

- йоча-влак, могай цельым да задачым шынден кертына? Мом эше тиде сар нерген пален налаш кодын?

Урокын цельже: марий калыкын эргыже-влакын подвигыштым шарнаш да нигунам мондаш огыл.

Задаче-влакше:

1. «Чолга шүдыр» повестын темыжым да тўн шонымашыжым иктешлен кодаш, Сергей Суворовлан характеристикым пуаш.
2. У Торъял районысо Совет Ушем Герой-влакым каласен кодаш.
3. Тошто Торъял школ гыч сарыште лийше туныктышо-влак дене палдараш.

1941 ий, 22 июнь-шучко пагыт. Посна еҥ-влакын лүддымылыкштым, чолгалыкштым, героизмыштым шочмэл-ава ятыр орден да медаль дене палемден. Тўням öрыктарыше подвиг-влак кажне боецлан пример, тыл пашаенлан ўнарым ешарыше вий лийыныт. Элна 12 тўжем наре еҥлан Совет Ушем Герой лўмым пуэн.

- ончылныда «Бортовой журнал» таблице кия. Тушко те, икымше колонкыш, сар нерген мом палымыдам возеда.

Бортовой журнал (см. Приложение 1)

2.Тўн ужаш. Марий калык Кугу Ачамланде сар годым.

а) марий кундемын патыр эрге ден ўдыржо-влак:

- марий калыкынат шуко тўжем эргыж ден ўдыржö шучко фашизм ваштареш кредалын. Нунын кокла гыч 40 утла Совет Ушем Герой лўмым пуымо.

- Йоча-влак, те марий калык кокла гыч Совет Ушем Геройым иктаж-кõм паледа?

- Чын. Эн первый тиде лўмым марий калык кокла гыч Сергей Романович Суворовлан пуэныт. Ме тудын нерген «Чолга шүдыр» повестьште лудынна.

Тунемшын презентацийже (см. Приложение 2)

- Айста, «Кластер» йөн дене Сергей Суворовын образшым иктешлен кодена.

- А мемнан район гыч Совет Ушем Герой уло мо?

- Чын, мемнан У Торъял кундем гыч вич Совет Ушем Герой уло.

Бнде экраныш ончалаш йодам. Теве мемнан кундемна гыч Кугу Ачамланде сар жапысе Герой-влак: Г.Ф. Бастраков, М.В. Лебедев, А.Н. Громов, В.Ф. Загайнов, Н.А. Леухин.(слайд)

б) тылыште улшо-влакын сенымашым лишемдаш полшымышт:

- сар каен шогымо жапыште тылеш кодшо ўдырамаш, йоча да шонго-влаклан вий шутыдымо паша пернен. Пўйым пурлын, шукыж годым пеле шужен, ял ден оласе калык сенымашым лишемдаш полшен. Мемнан Тошто Торьял поселенийыште 56 тылын ветеранже уло. Тыгай ен кокла гыч Лоскутова Нина Алексеевна палемдаш лиеш.

Тунемшын сообщенийже (см. Приложение 3)

в) туныктышо-влак сар корнышто:

- Тошто Торьял школ гычат туныктышо-влак сарыш каеныт: Соколов Ф.А., Атлашкин В.С., Прозоров Н.М., Янгабышев И.Е. , Соколов И.Ф., Романов Ф.С., Соколов В.И., Таныгин И.Ф. Нунат сар корным таптеныт, сенымашым лишемденыт, чолгалыкыштым, лўддымылыкыштым ончыктеныт. Ик тыгай тале, ушан туныктышо нерген шымлымаш пашам колыштына.

Тунемшын шымлымаш пашаже (см. Приложение 4)

4. Пашам иктешлымаш. Рефлексий.

1. Бортовой журналым тергымаш

1. «Корзина понятий» йөн дене сар мутлан иктешлымашым ыштымаш

- Сар – тиде моткоч шучко вий. Тудо айдемын эн шерге поянлыкшым – илышым – нангая але курымешлан тудым йўсландараш кода. Шучко миллион колышо, йўршеш шалатен пытарыме ял ден ола-влак, курал-ўдаш йўрдымў мланде... Калыкнан ойгыжо нимучашдыме. Но тиде сар калык-влакын келшен илымыштым, тўшка вий дене кеч-могай тушманымат сенен кертмашым ончыктен. Моло дене пырля марий калыкат шке лўмжым волтен огыл. Тудын ятыр эргыж ден ўдыржў-влак сенымашым сарыштат, тылыштат таптен шогеныт.

Йочан иктешлымаш мутшо.

2. Синквейным чонымаш.

Сар.

Шучко, ойган.

Толеш, лудыкта, шортара.

Огеш кондо ниголан куаным.

Шучкылык.

5. **Мӧнгысӧ паша.**

«Сергей Суворов – марий калыкын патыр эргыже» лӱман сочиненийым возаш.

Технологический карте

Урокын этапше	Туныктышынпашаже	Тунемшын пашаже	УУД
<p>1. ВЫЗОВ.</p> <p>1.1.Организац ионный ужаш.</p> <p>Цель:тунемше-влакым пашаш кумыландыма ш.</p> <p>1.1. Уроклан темым, задачым, цельым шындымаш.</p>	<p>- Йоча-влак, тиде корнылам колыштмеке, могай шонымаш тендам авалтыш? Мо нерген тиде почеламут? (слайд)</p> <p>- Чын, тиде почеламут сар темым почын пуа. А мо тугай сар?</p> <p style="text-align: center;">Мозговой штурм (фронтальный паша)</p> <p>- Тугеже таче ме мо нерген ойлаш тўнгалына?</p> <p>- Кугу Ачамланде сар нерген. Ме палена: тений сар пытымылан 75 ий темеш. Мыняр марий калык кокла гыч салтак-влак тиде шучко сар корным тошкеныт. Мыняр салтак шке илышыжым пытарен. Мыняр шуко орлыкым тылыште улшо ўдырамаш, йоча, шонгыен-влак чытеныт.</p> <p>Урокын темыже : «Марий калыкын эргыже-влак сар корнышто»</p> <p>- йоча-влак, могай цельым да задачым шынден кертына? Мом эше тиде сар нерген пален налаш кодын?</p>	<p>Туныктышо дене саламлалтеш. Шке шонымашыжым каласа.</p> <p>Цельым шында</p>	<p>Р.Тўнгалме пашам шуктымо корным ужын моштышаш.</p>

<p>Цель: сар мутын лексический значенийжым палышаш.</p>	<p>Урокын цельже: марий калыкын эргыже-влакын подвигыштым шарнаш да нигунам мондаш огыл.</p> <p>Задаче-влакше:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. «Чолга шүдыр» повестын темыжым да тун шонымашыжым иктешлен кодаш, Сергей Суворовлан характеристикым пуаш. 2. У Торъял районысо Совет Ушем Герой-влакым каласен кодаш. 3. Тошто Торъял школ гыч сарыште лийше туныктышо-влак дене палдараш. <p>1941 ий, 22 июнь-шучко пагыт. Посна ег-влакын луддымылыкштым, чолгалыкштым, героизмыштым шочмэл-ава ятыр орден да медаль дене палемден. Туням орыктарыше подвиг-влак кажне боецлан пример, тыл пашаенлан унарым ешарыше вий лийыныт. Элна 12 тужем наре еглан Совет Ушем Герой лумым пуэн.</p>	<p>Урокын задаче-влакым каласа</p>	<p>Р. чын да раш задаче-влакым шынден моштышаш</p>
<p>2. Стадия осмысления.</p> <p>2.1. Темым</p>	<p>Бортовой журналыш возена</p> <p>2.Тун ужаш. Марий калык Кугу Ачамландесаргодым.</p> <p>а) марий кундемынпатыр эрге ден удыржо-влак:</p> <p>- марий калыкынат шукотужем эргыж ден удыржө шучко фашизм ваштареш кредалын. Нунын кокла гыч 40 утла Совет</p>	<p>Сар нерген мом палымыжым воза.</p>	<p>К. йолташ дене пырля пашам</p>

<p>иктешлымаш</p> <p>Цель: темым рашемдыше пример-влакым шындаш</p> <p>2.2.Тунемшын шке пашажым, умылымашы жым тергымыже</p> <p>Цель: тунемше шке шинчымашыжым тергышаш</p>	<p>Ушем Герой лұмым пуымо.</p> <p>- Йоча-влак, те марий калык кокла гыч Совет Ушем Геройым иктаж-көм паледа?</p> <p>- Чын. Эн первый тиде лұмым марий калык кокла гыч Сергей Романович Суворовлан пуэныт. Ме тудын нерген «Чолгашұдыр» повестьыште лудынна.</p> <p>Тунемшын презентацийже</p> <p>- Айста, «Кластер» йөн дене Сергей Суворовын образшым иктешлен кодена.</p> <p>- А мемнан район гыч Совет Ушем Герой уло мо?</p> <p>- Чын, мемнан У Торъял кундем гыч вич Совет Ушем Герой уло.</p> <p>Ынде экраныш ончалаш йодам. Теве мемнан кундемна гыч Кугу Ачамланде сар жапысе Герой-влак: Г.Ф. Бастраков, М.В. Лебедев, А.Н. Громов, В.Ф. Загайнов, Н.А. Леухин.(слайд)</p> <p>б) тылыште улшо-влакын сенымашым лишемдаш полшымышт:</p> <p>- сар каен шогымо жапыште тылеш кодшо ұдырамаш, йоча да шонго-влаклан вий шутыдымо паша пернен. Пўйым пурлын, шукыж годым пеле шужен, ял ден олесе калык</p>	<p>Вашмутымпуа</p> <p>«Кластер» йөн дене пашам ышта.</p>	<p>Ыштен моштышаш</p> <p>П. пален налме информацийым моло-влаклан каласкалаш тыршышаш.</p> <p>К. весылан</p>
---	---	--	--

<p>3. Рефлексий.</p> <p>3.1. Тунемшын шке пашажым аклымыже</p> <p>Цель: тунемше шке пашажлан акым пуэн моштыш</p>	<p>сенгымашым лишемдаш полшен. Мемнан Тошто Торъял поселенийште 56 тылын ветеранже уло. Тыгай ен кокла гыч Лоскутова Нина Алексеевнам палемдаш лиеш.</p> <p>Тунемшын сообщенийже</p> <p>в) туныктышо-влак сар корнышто:</p> <p>- Тошто Торъял школ гычат туныктышо-влак сарыш каенят: Соколов Ф.А., Атлашкин В.С., Прозоров Н.М., Янгабышев И.Е., Соколов И.Ф., Романов Ф.С., Соколов В.И., Таныгин И.Ф. Нунат сар корным таптенят, сенгымашым лишемденят, чолгалыкыштым, лүддымылыкыштым ончыктенят. Ик тыгай тале, ушан туныктышо нерген шымлымаш пашам колыштына.</p> <p>Тунемшын шымлымаш пашаже</p> <p>4. Пашам иктешлымаш.</p> <p>1. Бортовой журналым тергымаш</p> <p>1. Корзина понятий йөн дене сар мутлан иктешлымашым бштымаш</p> <p>- Сар – тиде моткоч шучко пагыт. Тудо айдемын эн шерге поянлыкшым – илышым – нангая але курымешлан тудым йӱсландараш кода. Шуко миллион колышо, йӱршеш шалатен пытарыме ял ден ола-влак, курал-ӱдаш йӱрдымӱ мланде... Калыкнан ойгыжо нимучашдыме. Но тиде сар калык-влакын</p>	<p>Весым колыштеш, йодышым ямдыла.</p> <p>Шке пашажлан йоча акым пуышаш.</p> <p>Рефлексийымы шта:</p> <p>- мом умылен ...</p> <p>- мом умылен</p>	<p>каласкален моштышаш</p> <p>П. пален налме информацийым моло-влаклан каласкалаш тыршышаш</p>
--	---	---	---

<p>3.2.Рефлексий.</p> <p>Цель: урокушто мом пален налмым аклымаш</p> <p>3.3.Мөнгысө пашам умылтарыма ш</p>	<p>келшен илымыштым, тўшка вий дене кеч-могай тушманымат сенген кертмашым ончыктен. Моло дене пырля марий калыкат шке лўмжым волтен огыл. Тудын ятырэргыжден ўдыржө-влак сенымашым сарыштат, тылыштат таптен шогеныт.</p> <p>Йоча-влакын урок почеш иктешлымашышт.</p> <p>2. Синквейнымчонгымаш.</p> <p>Сар.</p> <p>Шучко, неле.</p> <p>Луйкалыкта, лудыкта, шортара.</p> <p>Конда моткоч шуко ойгым.</p> <p>Шучкылык.</p> <p>6. Мөнгысө паша.</p> <p>«Сергей Суворов – марий калыкын патыр эргыже» лўман сочиненийым возаш.</p>	<p>шуктеногыл..</p> <p>- мокелшен...</p> <p>-</p> <p>мокелшеногыл</p> <p>...</p> <p>Мөнгысө пашам колыштеш</p>	<p>Р. Шке ыштыме пашажлан акым пуэн кертшаш</p>
---	---	--	--

Заклучений

Критический мышленийын шуарыме технологий проблемым решатлаш, у шонымашыш шуаш йӧным ышта. Садланак тунемше-влак умылен лудын моштышаш, ваш-ваш палыме информацийым каласкален пуышаш, шке шонымашыжым ўшандарен ойлен кертшаш. Критически шонышо тунемше-влак тыгай йодыш-влакым пуэн моштышаш улыт: «Мом мый палем? Мом уым пален налынам? Мый тиде информацийым кушто кучылт кертам?» Тидланак тунемыт мемнан йоча-влак.

ФГОС почеш цель ден задаче-влак вашталтыныт. Тунемше шке урокышто темым каласышаш, цельым шындышаш, кузе тиде задаче-влакым тудо шуктен кертеш. Тунемме паша тунемшын шуарышыш:

- личностным;
- чыла мogyрымат палыше айдемым;
- критический, аналитический, логический шонкалымашым;
- шинчымашым муын да тудым кучылт моштымым.

Критический мышленийын шуарыме технологий пеш кӱлешан. Тыгай технологий годым классыште чылан пашам ыштат, шинчымашым келгын налыт да кужу жаплан шарнен кодыт. Тунемше - влак цельыштым каласкалат да тудын шуктымыжым. Тыгакак йоча-влак шке шонкалымашыштышт рашлык улыт, кажныже шке шонымашыжым каласен пуа. Чын але чын огыл информацийым пеш сайын палат да, мутат уке, йонылышышат ваш - ваш муыт.

Иктешлен каласаш гын, мемнан, туныктышо-влакын, тӱн задачиже – йоча-влаклан тунемаш чыла условийым да творчески шонышо, тале, самостоятельный личностным «кугу» илышлан ямдылаш.

Литератур

1. Бустром Р. Развитие творческого и критического мышления: материалы семинаров по проекту «Развитие критического мышления через чтение и письмо» / Р.Бустом. – 2000.
2. Васюта И.В. Использование приемов развития критического мышления на уроках литературы // Литература. 2005. №3.
3. Викентьева И. Ода синквейну // Перемена. – 2002. - №3. С.37
4. Выготский Л.С. Мышление и речь. - М.: Наука, 1974.
5. Заир-Бек С.И. Развитие критического мышления через чтение и письмо: стадии и методические приемы // Директор школы. 2005. №4. С. 66.
6. Заир-Бек С.И., Муштавинская И.В. Развитие критического мышления на уроке / С.И.Заир-Бек, И.В.Муштавинская. – М.: «Просвещение», 2011.
7. Кларин М.В. Развитие критического и творческого мышления // Школьные технологии. 2004. №2.
8. Павлова А.И. О технологии развития критического мышления учащихся на уроках русского языка // Русский язык в школе. 2007. №8. С. 11
9. https://spravochnick.ru/pedagogika/tehnologiya_issledovatel'skoy_deyatelnosti/
10. <https://cyberleninka.ru/article/n/tehnologiya-kriticheskogo-myshleniya-sredstvo-razvitiya-myslitel'noy-deyatelnosti-uchaschihsya>
11. <https://infourok.ru/ispolzovanie-tehnologii-razvitiya-kriticheskogo-mishleniya-na-urokah-literaturi-3030686.html>
12. <https://infourok.ru/tehnologiya-problemnogo-obucheniya-na-urokah-russkogo-yazika-i-literaturi-1201990.html>
13. <https://moluch.ru/archive/77/13422/>

Приложение

Приложение № 1

«Бортовой журнал»

Палем	Пален налынам	Умылен шуктен омыл

Приложение № 2



Сергей Суворовын образше

«Чолга шудыр» повестыым Дмитрий Орай 1944-1945 ийлаште возен. Тушто писатель Совет Союзын Геройжо, мари́й калыкын ик эн уста эргыже, Савак кундемын шочшыжо Сергей Романович Суворов нерген каласкален. Тун герой мари́й кресаньык ешеш шочын, изинекак чолга кушкын. Ачаже колымеке, аважлан тун энэртыш лийын, школыштат тыршен тунемын.

Сергей пашалан кумылан кушкын. Кенежым колхозышто пашам ышта. Яра жап так арам эртарен огыл, книгам лудын, газетыш возен, ял калыклан умылтарымаш пашам шуктен шоген. Садланак чулым рвезе нерген сай шомакым веле ойлат.

Педучилищым тунем пытарен да школышко пашам ышташ толын. Самырык туныктышо пашашке кыртмен пижеш, уроклан ямдылалтеш, йочан кумылжым налын мошта.

Кугу Ачамланде сар туналмеке, Сергей Суворов шочмэлым аралаш кая да товатлыме мутым пуа: «Суворов лумым мый ом шукто. Товатлем: Родинын честь ден эрыкше верч чот шогаш туналам!» Тудо тушман-влак ваштареш пенгыдын, луддымын крдалын, аважлан, кочажлан пуымо сугыньым турыс шуктен. Кугу патырлыкшым пытартыш бойышто ончыкта: шкетын кок блиндажым налеш, тушто лу фашистым пуштеш. Пытартыш верыште кийыме окопышто 22 фашистым пытара. Чылажге тиде неле бойышто Сергей Суворов кумло утла фашистым пуштын да коло утла сусыртен колтен. Кукшака налмаште пеш кугун полшен. Но шуко кугу, неле раныже-влаклан кора, тудо чытен огыл...

Правительстве чолга боец-патриотын подвижшым кукшын аклен, Совет Союз Герой лумым пуэн. Марий калык кокла гыч тудо эн первый тыгай кукшо лумым налын.

Суворовын волгыдо шум-чонжым, поро, ныжыл кумылжым, патриот шижмашыжым тушка илыш да поро ешыже таптенйт.

Повестын темыже – тыглай марий ешеш шочын-кушшо рвезын кучык илыш-корныжым, тудым курымлан чапландарыше подвижшым ончыктымашым шотлыман.

Повестын идейже – шочмэлнам йораташ, кеч-могай осал вий деч аралаш ужеш, самырык тукымым поро да луддымо лияш туныкта.

Повестын проблемыже – шочмэл дек отношений, патырлыкым ончыктымаш, шке мутым кучымаш.

Ме, кызытсе самырык –влак, Сергей Суворовын подвижше дене кугешнена да нигунам огына мондо.

Лоскутова Нина Алексеевна – ветеран тыла

Мыйын ковам, Лоскутова Нина Алексеевна, 1932 ий 23 декабрьште Тупино ялыште шочын. Сар туналме годым тудлан 9 ий веле лийын. Кугу Нурмо школышто ныл классым пытарен. Пашам 13 ияш ышташ туналын. Ковамын каласкалымыж почеш тудо йосын илен, шуко орлыкым чытен. Чодыраште пашам ыштен, корно чонымаште щебенкым нумалын. Сар пытымеке, колхозышто имне дене мландым куралын, тырмален, уден. Кид дене шурным поген. Пашам кыртмен ыштымыжлан «За добросовестный труд» медальже уло.

Нина Алексеевна – пашан ветеранже, труженик тыла да мать-героиня. Мый кугешнем да пагалем ковамым.

Атлашкин Василий Сергеевич – учитель-фронтовик

Шучко сар эртымылан 2020 ийыште 75 ий темеш. Тиде йөсö жапым ме эреак шарнен илышаш улына да ветеран-влакын подвигыштым мондышаш огынал. Тушман ваштареш кредалаш марий мланде гыч шуко ен каен. Нунын кокла гыч иктыже – Василий Сергеевич Атлашкин.

Атлашкин Василий Сергеевич – Кугу Ачамланде сарын ветеранже да пеш тале туныктышо лийын. Тудо шкеже Токтай-Беляк волостысо Эركان-сола ялыште 1901 ийыште Шорыкйол тылзын луымшо кечыштыже шочын. 1914 ийыште Конганурский училищым тунем пытарен. Вара Токтай-Белякысе волостын управленийыштыже пашам ыштен.

1919-1930 ийлаште Ружбелякысе тўналтыш школышто учитель-практикантлан тырша. 1931 ийыште Н.К.Крупская лўмеш Марийский педагогический институтыш тунемаш пура. Туныктышо ситыдымылан көра, кокымшо курсым пытарымеке, Василий Сергеевичым У Торъял колхоз молодёжын школышкыжо математика дене туныкташ колтат. Тушто кок ий пашам ыштен, тидын годымак Марпединститутышто заочно тунемын.

Василий Сергеевич мемнан Тошто Торъял кыдалаш школыш 1935 ийыште толын да завучлан кок ий тыршен, а вара директорлан 1948 ий марте кыртмен пашам ыштен.

Марий калык кокла гыч лекше Василий Сергеевич шке пашажым сайын палыме, тыматле улмыжо дене ойыртегалтын. Ответственный партийный порученийым шуктен, коллективизаций годым кугу массовый пашам эртарен. 1937-1938 да 1939-1940 ийлаште туныктышо-влакым икымше гана аттестоватленыт.

Республикысе просвещений министерство Василий Сергеевичым комиссий председателъын заместительжылан шогалта.

Аттестационный комиссий кажне школыш коштын да кажне туныктышын пашажым терген. Тиде жапыштак Василий Сергеевич Тошто Торъял школыш эре коштын, туныктышо коллектив дене вашлийын да моло школлаче ончыл опыт нерген каласкален. Пашам сайын ыштымыжлан 1941 ийыште тудлан Марий АССР-ысе школын заслуженный туныктышо лұмым пуэныт. 1949 ийыште тудо Трудовой Йошкар Знамя орден дене наградитлалтын.

Василий Сергеевич сар жапыште Великие Луки ола марте миен шуын, но чот сусыргымыжлан көра демобилизоватлалтын, мөнгө пörтылын да 1949 ий марте ТоштоТоръял кыдалаш школын директоржо лийын. Тыште чылажге 18 ий тыршен.

Школышто нылле ийыштыме жапыште Василий Сергеевич ятыр тукум молодёжым туныктен, шке предметше дене пенгыде шинчымашым пуаш тыршен. Нунын кокла гыч кажныжлан шке илыш ужашыжым, шүм шокшыжым пöлеклен. Туныктышо, тунемше да ача-аваштын шүмыштышт тудын нерген поро шонымаш кодын, а сай пашажым шочшыжо да уныкаже-влак шуеныт.

Меат, Тошто Торъял школышто тунемше-влак, туныктышо-ветеран-влак нерген огына мондо. Сар жапыште мемнан школ гыч латныл туныктышо сарыш каен. Кажныжын шке пұрымашыже. Ме нуным шарнена да волгыдо илышым пöлеклымыштлан тау мутым каласена.

